

mu derinden etkilemiş ve günahın arınma amaçlı kefarete uygulamalarında köklü değişiklikler meydana getirmiş (Cohon, s. 297; Montefiore, XVI [1904], s. 214-215), kefarete günü ile bu günde yapılan oruç, dua, sadaka vb. kefarete uygulamaları kurbanın yerini almıştır (Cohen, s. 154, 298-300). Günümüzde yahudiler, kefarete amaçlı ibadet ve dualara Roş-ha-şanah'tan bir hafta önceki pazar günü şafak vaktinde, hatta bazı yerlerde gece yarısında "selihot"lar (af duaları) okuyarak başlarlar, bu dualar Yom Kipur'a kadar sürer. Bunun yanında özellikle dindar kişiler sadaka vermekte, kefarete günü arefesiyle sebt günü dışındaki her gün öğleye kadar oruç tutmakta, sabah ve akşamları Mezmurlar'dan pasajlar okumaktadır (Kitov, I, 26, 67, 81). Kefarete döneminin asıl ve en önemli günü olan kefarete gününde ise oruç, dua ve günah itirafıyla kefarete bulunmaktadır. Bu günün duaları içinde en önemlisi, ferdin geçmişte yerine getirmediği veya gelecekte ihmal edeceği işlerin dinî yükümlülüğünden kurtulması amacıyla okunan Kol Nidre duasıdır (a.g.e., I, 85-104). Tapınağın yıkılışından sonra pek çok Yahudilik kurumu gibi kefarete de şekil değiştirdi. Daha önce bütün ritüeller tapınakla ilişkili olarak yapılırken tapınağın yıkılışı üzerine yahudi düşüncesi ıstırap kavramı etrafında şekillendi. Bu genel anlayışın sonunda yahudilerin çektiği ıstırap bizzat kefaretin kendisi oldu hatta ölüm günahların nihaî kefareti olarak algılandı.

Hıristiyanlık, kefareti, sadece fert veya toplumun işlediği günahları affettirmeye yönelik bir davranış olarak değil aynı zamanda Hz. Âdem'den gelen "asli günah"ın Hz. İsa tarafından ortadan kaldırılması olarak görmektedir (Matta, XXVI/26-28; Markos, VIII/31; X/33-34, 45). Hıristiyanlığa göre insanlığın atası Âdem'in işlediği ilk günah ve onun cezası olan ölüm bütün nesillerine sirayet etmiştir (Romalılar'a Mektup, V/12, 19). Doğrudan doğruya Tanrı'ya karşı işlenen böyle ağır bir günahı ancak Tanrı'nın kendisi giderebilirdi. Bu sebeple Tanrı biricik oğlu İsa'yı insan şeklinde yeryüzüne göndermiş, İsa insanlığın günahlarına kefarete, tek ve gerçek kurban olarak kendisini sunmak suretiyle insanlığı asli günahın tahakkümünden kurtarmış, Tanrı ile insanlık arasında barışı tesis etmiştir. Bu kurtuluş ve barış ortamına kavuşmak ancak İsa'ya iman ederek vaftiz olmakla mümkündür. Vaftizle kişi, İsa'nın kefaretiyle oluşan inâyete iştirak ederek bundan pay almakta,

böylece asli suçtan ve diğer günahlarından arınmaktadır (Telfer, s. 18). Buna rağmen günah duygusu yok olmamakta ve ortaya çıkmak için fırsat kollamaktadır. Bu sebeple günah duygusuyla devamlı mücadele etmek gerekmektedir. Hıristiyanlığın tövbe anlayışındaki kademeli değişime paralel olarak tövbe amacıyla yapılan kefaretlerin şekli ve süresinde de bir değişim görülmektedir. Özellikle vaftizin ardından günaha düşenlere tövbe imkânının tartışması olarak verildiği III. yüzyılda, kilise teşkilâtı kefarete amacıyla yapılan uygulamaları sistematik bir yapıya kavuşturmuştur. Bununla da yetinmeyen kilise teşkilâtı, İsa'nın havâriyelerine verdiği cezalandırma ve af yetkisinin havâriyelerden kendisine geçtiğini ileri sürerek kefaretle birlikte günahları affetme hakkını da ele geçirmiş, ardından kefarete günahı telâfi etmekten ziyade bir cezalandırma vasıtası haline dönüştürmüştür. Hıristiyanlığın ilk asırlarında kefarete uygulamalarına ayrılmış özel bir dönem yoktur. Günahlarından tövbe ederek arınmak isteyenler kiliseye müracaatları sonrasındaki ilk pazar gününden itibaren kefarete uygulamalarına başlatılırdı. Muhtemelen VII. yüzyıla doğru kefarete uygulamaları Paskalya'dan (Hıristiyanlığa göre Hz. İsa'nın çarmıhta ölümünün ardından dirildiği gün) önceki kırk günlük Lent dönemiyle sınırlandırılmıştır. Bu değişiklikten sonra tövbe ve kefarete amacıyla kiliseye başvuranlar Lent dönemine kadar bekletilerek bu dönemde kefarete uygulamalarına başlatılmıştır. Önceleri itiraf ve kefarete uygulamaları alenen yapılırken zamanla bazı bölgelerdeki kiliselerde gizli itiraf ve kefarete uygulamasına geçilmiş, bu uygulama giderek bütün kiliselere yayılmıştır. Nihayet XII. yüzyıldan itibaren gizli tövbe-kefarete uygulamaları asıl uygulama haline gelmiştir. Günümüzde de tövbe amaçlı âyin ve uygulamalar Lent döneminde ve gizli olarak icra edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

F. B. Jevons, *Comparative Religion*, Cambridge 1913, s. 9, 12, 32; A. Cohen, *La Talmud*, Paris 1933, s. 154, 298-300; A. Ömer Hilmi Budda, *Dinler Tarihi I*, İstanbul 1935, s. 372; R. I. Epstein, *Judaism*, London 1945, s. 70-71; S. S. Cohon, *Judaism a Way of Life*, Cincinnati 1948, s. 297; G. F. Moore, *History of Religions*, New York 1949, I, 103-107, 390, 397; W. Telfer, *The Forgiveness of Sins, An Essay in the History of Christian Doctrine and Practice*, London 1959, s. 18; R. Greenacre, *The Sacrament of Easter*, London 1965, s. 15; E. Gugenheim, *Le Judaïsme dans la vie quotidienne*, Paris 1970, s. 96-97; K. Bihlmeyer - H. Tuchle, *I ve IV nü*

Yüzyıllarda Hıristiyanlık (trc. Antun Göral), İstanbul 1972, s. 92; G. Parrinder, *Africa's Three Religions*, London 1976, s. 73; E. Kitov, *The Book of Our Heritage* (trc. N. Bulman), New York 1978, I, 26, 67, 81, 85-104; A. Medebielle, "Expiation", *DBS*, III, 1-262; Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a* (trc. Mehmet Aydın), Ankara 1990, s. 39; D. A. Brown, *A Guide to Religions*, London 1991, s. 22-23, 33, 57, 147-150; Thomas Michel, *Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, Dinler Tarihine Katkı*, İstanbul 1992, s. 82-85; C. G. Montefiore, "Rabbinic Conceptions of Repentance", *Jewish Quarterly Review*, XVI, Philadelphia 1904, s. 214-215; J. Cheihod, "Kaffara", *EI²* (ing.) IV, 406-407; T. W. R. Davids, "Expiation and Atonement (Buddhist)", *ERE*, V, 640-641; S. R. Driver, "Expiation and Atonement (Hebrew)", a.e., V, 653-658; J. Jolly, "Expiation and Atonement (Hindu)", a.e., V, 659; M. N. Dhalla, "Expiation and Atonement (Parsi)", a.e., V, 664-666.

H. MEHMET KATAR

□ FIKİH. Fıkıhta kefarete, dinin belirli yasalarını ihlâl eden kimsenin hem ceza hem de Allah'tan mağfiret dilemek maksadıyla yükümlü tutulduğu köle âzat etme, oruç tutma, fakiri doyurma ve giydirmeye gibi malî veya bedenî nitelikli ibadetlerin genel adıdır. Kur'an'da kefarete kelimesi üç âyette dört defa geçmekte olup bunlardan kısıstan söz eden âyette, yapılan bağışlamanın ya da malî fedakârlığın işlenen günah için kefarete olacağı bildirilir (el-Mâide 5/45). Diğer âyetlerde bilerek yapılan yeminin (el-Mâide 5/89) ve ihramda iken avlanma yasağını ihlâlin cezası açıklanır (el-Mâide 5/95). Ancak Kur'an'da kefarete kavramına atf bundan ibaret olmayıp hacca tıraş olmak, hatâen adam öldürmek ve zihâr yemini gibi belirli kural ve hak ihlalleri halinde de kefarete kelimesi kullanılmaksızın bu mahiyette bazı yükümlülükler getirilir (el-Bakara 2/196; en-Nisâ 4/92; el-Mücâdile 58/2-4). Ayrıca Kur'an'da genel bir anlatımla, işlenen günahların ve yapılan kötülüklerin Allah hakkına taalluk eden kısmının tövbe, iyi davranışlar, iman ve sâlih amelle bağışlanıp örtüleceği sıkça tekrarlanır ve müminlerin de böyle dua etmesi öğütlenir (Âl-i İmrân 3/193, 195; en-Nisâ 4/31; el-Mâide 5/12, 65; el-A'râf 7/153; el-Enfâl 8/29; Hûd 11/114; et-Tegâbün 64/9). Bu çeşit âyetlerde kullanılan "tekkir" kalıbının dinî terminolojideki kefarete kavramıyla hem kök hem anlam birliği vardır.

Değişik yönleriyle kefarete konusuna temas eden hadislerin sayısı hayli fazladır. Bu hadislerde Kur'an'da ana hatlarıyla açıklanan kefaretlerin ayrıntısı verildiği gibi ramazan orucunu mazeretsiz bozma

KEFÂRET

başta olmak üzere birtakım dinî yasak ihlalleri için de ihlâlin ağırlığına göre kefarete olarak ibadet türünden bazı yükümlülükler getirilmiştir. Hadislerde kefarete kelimesinin işlenen günah ve kötülükleri örten, kişinin Allah katında affedilmesine vesile olan her türlü olumlu davranışı kuşatan geniş bir kapsamı da vardır ve bu bağlamda beş vakit namazın, cuma namazının, orucun, umrenin, hadlerin infazının, çekilen hastalığın ve başa gelen musibete sabretmenin işlenen küçük günahlar için kefarete olacağı beyan edilmiştir (Buhârî, “Şavm”, 3; “Umre”, 1, “Mevâkî”, 4, 6; Müslim, “Tahâret”, 11, 14, 15, “Hac”, 437; “Birr”, 52; Ebû Dâvûd, “Şalât”, 229; Tirmizî, “Hudûd”, 12). Bazı hadislerde, kusurlu davranışları telâfi edici tedbirlerin veya unutulmuş namazın hatırlanmasında kefarete olarak adlandırılması da bunların yapılan hatayı örtücü olumlu bir davranış olduğuna işaret eder (Buhârî, “Şalât”, 37, “Mevâkî”, 37; Müslim, “Mesâcid”, 55-56, 314).

Kefarete konusu, dinî bir kuralın çiğnenmesinin toplum ve kul hakkına ilişkin sonuçlarını değil Allah hakkına ilişkin uhrevî sonuçlarını telâfiye, işlenen günahın Allah tarafından affedilmesini talebe yönelik bir imkân ve yükümlülük olduğundan mahiyeti itibarıyla dinin ibadetler alanına giren ve taabbüdü nitelik taşıyan (dinin ancak naklî delille bilinebilen) hükümleri arasında yer alır. Bu durum, hem kefarete gerektiren davranışların neler olduğu hem de kefaretin nasıl ve ne şekilde yerine getirileceği hususunu birlikte kapsar. Bunun için de fıkıh literatüründe ayrıntılı biçimde ele alınan kefarete konusunun ana malzemesini dinî bildirim iki temel ögesi olan âyetler ve hadisler teşkil etmiş, fakihlerin bu konuya olan katkısı mevcut metin ve rivayetlerin değerlendirilmesi ve yorumlanması tarzında olmuştur. Fıkıhın klasik sistematiğinde kefarete ibadetler grubunda yer alması, kefarete ifa şekillerinin şer’î belirlemeler (mukadderât-ı şer’iyye) olarak kabulü, kefarete yükümlü tutulmanın Allah’ın lutuf ve kereminin bir tezahürü olarak müslümanlara tanınan bir imtiyaz ve imkân olarak görülmesi, kefarete ibadetle mükellefiyet ehliyetinin ve ibadetlere has bazı şartların aranması bu sebeplerdir. Kefarete arasında kıyasın cereyan etmeyeceği görüşünün gerekçesi de budur. Ancak köle âzadı, fakiri doyurma ve giydirmede olduğu gibi kefaretin ifası mükellefin

lefin dışında bir şahsın hakkını da ilgilendirdiği için mükellefiyetin bazan bu haka ağırlık verilerek belirlendiği de olur.

Kefarete işlenen kusurlu davranış, hata ve günah dolayısıyla Allah’tan af ve mağfirete dileme mânasına geldiğinden geniş anlamıyla tövbenin bir türüdür. Kişiyi gönüllü olarak şahsen olgunlaştırmayı ve eğitmeyi, bu vesileyle ayrıca sosyal yapının da güçlendirilmesini hedef alır. Nitekim hatâen katlin kefarete söz eden âyette ifanın tövbe yerine geçtiğine işaret edilmesi (en-Nisâ 4/92), hadislerde günahın kefarete tövbe olduğunun belirtilmesi (Müsned, 1, 289), kefarete ibadet türünden belirlenmesi ve kefarete yükümlüsünün affedilmeyi talep niyetinin bulunmasının şart koşulması kefarete tövbe arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmekte ve kefarete âdeti fiili tövbe olarak tanıtmaktadır. İşlenen her bir günahı tövbe ile ya da ibadet ve iyilik yapıldığında Allah’ın affedebileceği mesajı ve bu konuda vârit olan teşvikler, hadislerde ibadetlerin, erdemli davranışların veya büyük günahlardan kaçınmanın küçük günahlar için kefarete olacağına ifadesi de kefarete bu yönünü ön plana çıkarılmaktadır. Bununla birlikte bu geniş anlamıyla kefarete takdir ve ifa mükellefin istek ve tercihine bırakılmış, âyet ve hadislerde sadece belirli hata ve günahlar için bir kefarete yükümlülüğü getirilmiş, yükümlülükler de hem oruç gibi ferdi yararlar hem de köle âzadı, fakiri doyurma ve giydirme gibi sosyal yarar ağırlıklı ibadet türlerinden seçilmiştir.

Kefarete Sebepleri. Kur’an’da bilerek yapılan yeminin bozulması, zihâr yemini, hatâen adam öldürme, ihramlının avlanması veya tıraş olması şeklindeki beş ihlâl için kefarete öngörülürken sünnette ayrıca ramazan orucunun bilerek ve mazeretsiz bozulması da kefarete sebebi olarak belirlenmiştir. Hayızlı kadınla cinsî münasebetin kefarete mucip olduğuna dair sıhhati tartışmalı bazı hadisler de mevcuttur. Bunlardan ayrı olarak literatürde, bir kısım hac menâsikinin terki veya ihram yasaklarının ihlâli durumunda öngörülen bedenî ve malî yükümlülüklerin bazan fide, bedene, dem, tasadduk gibi adlarla bazan da yapılaş amacı gözetilerek kefarete adıyla anıldığı olur. Ancak kefarete gerektiren söz ve davranışları yemin ve dinen kusurlu davranış şeklinde iki ana sebebe irca etmek mümkündür.

Yemin Kefarete. Esasen yemin etmenin bizâtihi kendisi dinen tasvip edilmemekle

birlikte bilerek yapılan yeminin bozulması bir bakıma Allah şahit tutularak verilen sözde durulmaması anlamını taşıdığından daha kusurlu ve günah bir davranış sayılmış, bunun için de bilerek yaptığı yeminini bozan kimse kefarete yükümlü tutulmuştur. Bazı hadislerde de kişinin yeminini bozması daha hayırlı olduğunda kefarete vererek yeminini bozması istenmiştir (İbn Mâce, “Keffârât”, 7-8). Kur’an’da yemin kefarete iki kademeli olarak açıklanmıştır (el-Mâide 5/89). Buna göre kefarete borçlusu, aile fertlerinin ortalama harcamalarını ölçü olarak on fakiri doyurmak veya giydirmek yahut da bir köle âzat etmek konusunda muhayyerdir. Yemin kefarete herhangi bir sıra şartına uymaksızın bunlardan biriyle ödeyebilir. Ancak âyette bir işaret bulunmazsa da bunlardan köle âzadı İslâm’ın insan hak ve hürriyetlerine verdiği öneme atıfla fakihlerce en faziletli seçenek olarak görülmüştür. Eğer bunlardan hiçbirini yapmıyorsa üç gün oruç tutar.

Gelecekte bir işi yapmamaya veya yapmaya yemin eden kişinin yeminini bozduğu takdirde kefarete ödeyeceğinde görüş birliği varsa da geçmişe ait bir olay için yalan yere yemin eden kişinin durumu fıkıhta tartışmalıdır. Böyle bir yemin bir öncekine göre daha ağır bir suç olmakla birlikte fakihler muhtemelen kasten katildeki akıl yürütmeyi sürdürürler. Bunun için de Şâfiî kefarete gerekli görür; çoğunluk ise bu kimsenin kefarete hak etmediğini söyleyerek günahından dolayı tövbe etmesini ve af dilemesini tavsiye eder. Hanefiler’e göre kefarete yemin bozulduktan sonra yerine getirilir. Diğer üç mezhebe göre ise yemin bozulmadan önce de kefarete yerine getirilebilir. Ancak Şâfiî mezhebinde kefarete oruçla ifası bundan istisna edilmiştir. Her iki görüşü de destekleyen hadisler vardır. Adakta bulunma da belli durumlarda yemin kefarete gerektirir (bk. ADAK). İlanın kefarete gerektirmesi de aynı şekilde yemin sayılmasıyla ilgili bir husustur (bk. İLÂ).

Zihâr Kefarete. Kökü İslâm öncesi Hicaz - Arap toplumuna kadar uzanan bir geleneği simgeleyen zihâr yemini, Kur’an’da boşama olmaktan çıkarılıp üç aşamalı kefarete telâfi edilebilir hatalı bir davranış haline getirilmiştir. Ancak burada kefarete sebebi bir kısım fakihe göre sadece bu yeminin yapılmış olması, çoğunluğa göre ise yeminin sonra kocanın evliliğe devam kararı vermesidir (bk. ZİHÂR). Buna göre zihâr yemininde bulu-

nan kocanın karısı ile ilişkide bulunmadan önce bir köle âzat etmesi, buna gücü yetmezse veya âzat edecek köle bulamazsa yine ilişkide bulunmadan önce iki ay ara vermeden oruç tutması, buna da gücü yoksa altmış fakiri doyurması gerekir (el-Mücâdile 58/2-4).

Katil Kefâreti. Kur'an'da, yanlışlıkla bir müminin öldürülmesi halinde maktulün yakınlarına ödenecek diyetin yanında kâtilin ayrıca kefâret olarak bir mümin köleyi âzat etmesi, bu mümkün olmadığı takdirde tövbesinin kabulü için ara vermeden iki ay oruç tutması istenir (en-Nisâ 4/92). Oruç tutmaya gücü yetmeyen bunun yerine altmış fakiri doyurması seçeneği âyette zikredilmemiş olduğundan Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'den birer rivayet hariç fakihlerin çoğunluğunca câiz görülmez. Ayrıca âyet sadece hatâen katilde kefâretten söz ettiğinden kasten veya tessebbüben adam öldürenlere kefâret gerekip gerekmediği konusu da fakihler arasında tartışmalıdır. Hanefiler dışındaki âlimler, ölüme sebebiyet vermeyi de hata ile öldürme gibi değerlendiren kefâret sebebi sayarlar. Şâfiî ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel, kasten öldürmelerde kefâreti öncelikli olarak gerekli görürken çoğunluk kefâretin affedilebilir suçlara tanınmış bir imkân olduğunu, kasten adam öldürenin ise bu haktan ve merhametten istifade edemeyeceği görüşündedir. Âlimlerin çoğunluğuna göre zimmi veya müste'meni öldürene de kefâret gerekir. Bir çocuğun veya delinin hata ile adam öldürmesi halinde malından kefâret ödenip ödenmeyeceği ise tartışmalıdır. Kefâretteki ibadet yönünü öne çıkararak gerekmediği, onu daha çok mali bir yükümlülük olarak değerlendirenler ise gerekeceği kanaatinde. Kefâret zararın tazmini değil kısmen ceza, daha çok da işlenen günah sebebiyle Allah'tan af talebi mahiyetinde olduğundan fakihlerin çoğunluğu öldürme fiiline iştirak edenlerin her birine ayrı ayrı kefâreti gerekli görür. Anne karnındaki çocuğun düşürülmesi halinde gurrenden ayrı olarak kefâretin Şâfiî ve Hanbelîler'de vâcip, diğer mezheplerde mendup görülmesi de bu bakış açısına dayanır.

Hac ve Umrede Kefâretler. Hac veya umre için ihrama girenlere bazı özel yasaklar getirilmiştir. Kur'an'da bunlardan ihramlı iken tıraş olan ve avlanan kimsenin kefâret yükümlülüklerinden söz edilir. Âyette ihramlı iken vaktinden önce hastalık grubundaki bir mazeret sebebiyle tıraş olmak zorunda kalan kimsenin

oruç, sadaka veya kurban şeklinde bir fide vermesi istenmiş (el-Bakara 2/196), Hz. Peygamber de bu kefâretin üç gün oruç, altı fakiri doyurma veya bir koyun kurban edilmesi suretiyle ödeneceğini açıklamıştır (Buhârî, "Muşar", 5-8). İhramda iken avlanma yasağının ihlâli durumunda Kur'an'da öngörülen kefâret (el-Mâide 5/95) hadislerde ve fıkhıta daha açılarak avlanılan hayvanın denginin kurban edilmesi, bedelinin tasadduk edilmesi veya bedeliyle kurban kesilmesi ya da bedelin her fitir sadakası miktarı için bir gün oruç tutulması şeklinde seçenekler ortaya çıkmıştır. Hac ve umre kurallarının diğer ihlâllerinde de ihlâlin derecesine göre belirli bedenî ve malî yükümlülükler gerektirir ve çoğu hadislerle sabit bu yükümlülükler de yapılan hatayı affettirmeye yönelik olduğu için kefâret niteliğindedir (bk. BEDENE; DEM; İHRAM).

Oruç Kefâreti. Kur'an'da yer almayan Hz. Peygamber tarafından vazedilen oruç bozma kefâreti, herhangi bir mazereti bulunmaksızın ramazan orucunu kasten bozan kimseye gereken kefâreti ifade eder. İslâm'ın beş temel şartından biri olan oruç ibadetini yerine getirmekte zorlanan kimselere bir dizi kolaylık ve ruhsat getirilmiş, ayrıca kasten oruç tutmayan veya başladığı orucu meşrû bir mazerele binaen bozan kimseye de tutulmayan orucu kazâ etmesi imkânı tanınmıştır. Bu ruhsat ve imkânlardan sonra başladığı ramazan orucunu hiçbir mâkul ve haklı görülebilir sebep yokken bilerek ve isteyerek bozan kimsenin durumu ağır bir kusur ve suç kabul edilmiş, böyle kimselere, bu hatalı davranışlarından dolayı Allah'tan af dileyebilmeleri için biri yine oruç cinsinden olmak üzere üç tür ibadetten biri kefâret olarak öngörülmüştür. Orucu kasten bozan kimse için öngörülen kefâretin ceza yönü ağır basar. Bu kefâreti gerektiren sebep ise ramazan orucunu eda eden kimsenin orucu kasten ve isteyerek bozmasıdır. İkraha, hata, unutmaya gibi kasıtlı olmayan durumlar kefâreti gerektirmez. Hanefiler ve Mâlikîler dahil fakihlerin bir grubuna göre ramazan orucunun cinsî münasebetle veya yeme içme ile bozulması aynı hükme tâbi iken Şâfiîler başta olmak üzere diğer bir grup fakihlere göre ramazan orucunun sadece cinsî münasebetle bozulması kefâret gerektirir, kasten de olsa yeme içme kefâreti gerektirmez. Birinci grup, kasten yapılan cinsî münasebetle kasten yeme içmenin aynı ortak illete sahip bulunduğunu, ikisinin de orucun kasten bozulması mahi-

yetinde olduğunu ileri sürer. İkinci grup ise Hz. Peygamber'in ramazan ayında karısıyla cinsî münasebette bulunan sahâbî hakkında kefârete hükmettiği (Buhârî, "Şavm", 30-31; "Keffârât", 2, 4; Müslim, "Şıyâm", 14), hadiste yeme içme geçmediği ve yeme içmenin farklı olduğu mülahazasıyla hareket eder ve kıyas yoluyla kefâret hükmünü genişletmek istemez. Şâfiîler'in burada kıyas yoluna gitmemeleri biraz da kolaylığı sağlama, zorluk ve sıkıntıya yol açmama düşüncesinden kaynaklanmış olabilir. Klasik fıkıh doktrinine göre oruç bozmanın kefâreti eğer imkânı varsa bir köle âzat etmek, buna gücü yetmiyorsa ara vermeksizin iki ay süreyle oruç tutmak, eğer buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurmaktır. Üçünü de yapmaktan âciz olan kimseden kefâretin sâkt mı olacağı yoksa zimmetinde devam mı edeceği fakihler arasında tartışmalıdır. Hanefiler de dahil fakihlerin çoğunluğuna göre kefâret ödeyecek kimsenin yukarıda sayılan sıraya riayet etmesi, bir öncekini yapma imkânı bulunmadığında bir sonrakine geçmesi gerekir. Mâlikîler'e göre ise mükellef bu üç şıktan birini seçebilir. Hatta bunlar arasında altmış fakiri doyurma en faziletli olanıdır. Çoğunluk ise hem oruç kefâretiyle ilgili hadiste bu sıranın benzeri kayıtlarla zikredilmesi, zihâr kefâretiyle ilgili âyetin ifade ve üslûbu, hem de esaret altındaki bir kimsenin hürriyete kavuşturulmasının bunlar arasında en faziletli ibadet sayıldığı, nefsin oruçla terbiyesinin de ikinci derecede faziletli olduğu ve şâriin bu iki ibadete öncelik vererek bu tür hikmetleri gözetmiş bulunduğu gibi noktalardan hareket etmiştir.

Diğer Kefâretler. Bütün fakihler ilgili âyete dayanarak (el-Bakara 2/222) hayızlı kadınla cinsî münasebette bulunmanın haram ve günah olduğunda, böyle bir fiili işleyen tövbe etmesi gerektiğinde görüş birliği içindedir. Ancak bazı tâbiin âlimleriyle Hanbelîler'in çoğunluğu bir kısım hadis kaynaklarında yer alan rivayetleri (İbn Mâce, "Tahâret", 123; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 46; Tirmizî, "Tahâret", 102) dikkate alarak bu durumda kefâret olarak 1 dinar (4,25 gr. altın), yahut ay halinin başında veya ortasında ise 1, sonlarında ise yarım dinar sadaka vermeyi gerekli görür. Hanefî ve Şâfiîler'e göre bu müstehap, Mâlikîler'e göre gereksizdir. Loğusalık hali de aynı hükme tâbidir. Hadis kitaplarında ayrıca cuma namazını mazeretsiz terketmenin kefâretinin 1 veya yarım dinar, 1 veya yarım dirhem, bir veya yarım

KEFÂRET

sa' buğday olduğuna, kölesini tokatlamasının veya dövmenin kefaretinin onu âzat etmek olduğuna dair rivayetler de yer almaktadır (Ebû Dâvûd, "Şalât", 205).

Kefâretin İfası. Kefâretler genelde köle âzadı, oruç tutmak, fakiri doyurmak veya giydirmek, fakire tasaddukta bulunmak şeklinde belli ibadetlerden oluşur ve bunların yerine getirilmesiyle ifa edilmiş olur. İslâm'ın insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemin ve kölelerin hürriyetlerine kavuşması için çeşitli ortam ve vesileler geliştirdiğinin açık örneklerinden biri köle âzadını büyük sevaplar arasında sayması ve kefaretin ifasında köle âzadına ilk sırayı vermesidir. Kur'an'da katil kefaretinde âzat edilecek kölenin müslüman olması kaydı getirilirken zihâr ve yemin kefaretinde sadece köle âzadından bahsedilir. Hanefiler hariç fakihlerin çoğunluğu son iki kefarette de âzat edilecek kölenin müslüman olması şartını aramış ve konu fıkıh usulünde naslardaki mutlak ifadenin mukayyede hamledilerek onun da kayıtlı kılınıp kılınamayacağı tartışmasının örnek olayı şeklinde ele alınmıştır. Oruç kefaretinde de yine ilk sırayı köle âzadı alır. Çağımızda köleliğin kalkmış olması sebebiyle kefaretlere ikinci sıradaki ibadetin ifasıyla başlanır.

Zihâr ve katil kefareti olarak tutulacak orucun ara vermeden olması Kur'an'da açıkça beyan edilir. Yemin kefaretinde böyle bir kayıt yer almaz. Ancak Hanefiler'e ve Hanbeliler'de tercih edilen görüşe göre yemin kefaretinde de orucun peşpeşe olması şarttır. Mazeretsiz olarak oruca ara veren veya kefaret orucu dışında bir oruç tutmak suretiyle kefaret orucunu kesintiye uğratan kişi kefaret orucuna yeniden başlar. Bu konuda nelerin mazeret sayılacağı hususunda farklı görüşler vardır. Zihâr kefaretinde, kefaret orucu bitinceye kadar hakkında zihâr yaptığı karısı ile -geceleri de olsa- cinsi ilişkide bulunmaması, aksi takdirde oruca yeniden başlaması gerekir.

Oruç kefaretindeki iki ay orucun da peşpeşe tutulması gerekir. Hayız hali dışında hastalık, yolculuk gibi bir mazeret sebebiyle oruca ara verilirse önce tutulanların yok sayılıp iki ay oruca yeniden başlanması gerekir. Şâfiîler loğusalık, Hanbeliler hastalık dolayısıyla oruca ara vermenin peşpeşeliği bozmadığı görüşündedir. Kadınlar mazeret halleri biter bitmez ara vermesizsin oruçlarına kaldıkları yerden devam ederler ve tutulamayan bu günler hesap edilmeksizin oruçlarını iki aya

tamamırlar. Kefâret orucunda oruca gecedan niyetlenmek, ayrıca tutacağı orucun kefaret orucu olduğunu niyetinde belirlemek de şarttır.

Fakiri doyurma ve giydirme çoğu zaman oruç yükümlülüğünün alternatifi olarak gündeme gelir. İlgili âyetlerin lafzını esas alan fakihlerin çoğunluğuna göre belli sayıdaki -meselâ zihâr ve oruç kefaretinde altmış, yeminde on- fakiri ayrı ayrı sabahlı akşamı doyurmak, hatta Şâfiî'ye göre zekâtta olduğu gibi fakire temlik gerekirken Hanefiler'e göre bir fakiri belli gün sayınca doyurmak veya fakire yemeğin bedelini vermek de câiz olur. Bunun ölçüsü fitir sadakası miktarıdır. Hanefiler ayrıca fakirin müslüman olması şartını da aramazlar. Ancak doyurulacak fakir kefaret verenin bakmakla yükümlü olduğu kimseler arasında yer almamalıdır. Doyurmada veya yerine para ödemedeki ölçü, yemin kefaretiyle ilgili âyetin (el-Mâide 5/89) ifadesinden de hareketle kefaret verecek şahsın ve ailesinin günlük gıda tüketim ortalaması olmalıdır. Yemin kefaretinde on fakirin giydirilmesinde prensip olarak örf esas alınsa da fakihler elbise ile namaz kılınabilmesi, vücudu tamamen örtmesi veya değerinin fitir sadakası miktarına ulaşması gibi ölçülerden söz ederek asgarî bir sınır belirlemeye çalışmışlardır.

Ayrıntıda farklı görüşler de bulunmakla birlikte kural olarak kefaret sebepleri araya kefaretin ifası girmeden birden fazla olursa hepsi için bir kefaret ödeme yeterli olur. Kefâretin ifasından sonra aynı şekilde yeni bir ihlâl olduğunda ise onun için yeni bir kefaret gerekir. İskât-ı savmda, yani ölenin muhtemel oruç kefareti borçları için tek bir kefaretin ödenmesi de bu esasa dayanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 289; Buhârî, "Şalât", 37, "Şavm", 3, 30-31, "Umre", 1, "Muşşar", 5-8, "Mevâkîit", 4, 6, 37, "Keffârât", 2, 4; Müslim, "Tahâret", 11, 14, 15, "Şiyâm", 14, "Hac", 437, "Mesâcid", 55-56, 314, "Birr", 52; İbn Mâce, "Tahâret", 123, "Keffârât", 7-8; Ebû Dâvûd, "Şalât", 205, 229, "Nikâh", 46; Tirmizî, "Tahâret", 102, "Hudûd", 12; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 94-102, 183-228; III, 2-20, 234-237; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, I, 46, 211-215, 289-303, 338-341; II, 87-89; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1390/1970, I, 243-245; III, 130-145, 288-326, 429-454; VII, 558; VIII, 21-46; IX, 589-564; Nevevî, *Ravzatü'l-ğâlibin* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, I, 248-249, II, 238-251; VI, 253-283; VII, 228-229; VIII, 17-25; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, Beyrut 1398/1978, s. 248-251, 332-336, 481-482, 483-491; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), I, 297-298; II, 412-416, 543-590; III, 422-

424, 472-482, 725-728; VI, 527-531; Abdullah b. Muhammed el-Kuweyzânî, *el-Keffârât fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Riyad 1979; Hasan Güleç, "İslâm'da Keffâretler", *DÜİFD*, sy. 6 (1989), s. 449-473; Th. W. Juybnoll, "Keffâret", *İA*, VI, 535; J. Chelhod, "Kaffâra", *EI²* (Fr.), IV, 424-425.

RAHMİ YARAN

KEFE

Kırım yarımadasında bugün Ukrayna'ya bağlı tarihi bir liman şehri.

Kırım yarımadasının güneydoğu kıyısında yer alır. İlkçağ'lardan itibaren Kıpçak steplerini Karadeniz'e, Anadolu yarımadasına ve özellikle İstanbul'a bağlayan önemli bir liman ve yerleşme yeri olarak ön plana çıkmıştır. Kefe'nin kuruluş tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamakla beraber buranın milâttan önce VI. yüzyıldan itibaren önem kazandığı, bir Millet kolonisi olarak ortaya çıktığı belirtilir. Şehir antik dönemde Theodosia adıyla anılırken Kepoi, Kapha veya Kafa ismi ilk defa Constantine Porphyrogenitus'un eserinde geçer (m.ö. IV. yüzyıl). Burası Roma hâkimiyeti sırasında (m.ö. I. yüzyıl) Caphum adıyla bilinmekteydi. Kaffa yahut Kefe adı ise özellikle XIII. yüzyıldan başlayarak yaygınlık kazanmıştır. IV. yüzyıldan itibaren Asya'dan Avrupa istikametinde vuku bulan Türk yayılması sonunda ortaya çıkan Türk devletleri zamanında Kırım yarımadası etnik bakımdan Türk nüfusu ile tanışırken Kefe Bizans'a bağlı bir liman durumundaydı. Ancak iç işlerinde serbest bir idare ile yönetiliyordu. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kırım bölgesiyle ilgilenmesi sonucu Kefe Türk tüccarlarının yoğun faaliyetine sahne oldu.

Kıpçaklar'ın Kalka savaşı ile (1239) Moğollar'a yenilmesinin ardından Altın Orda Hanlığı'nın Doğu Avrupa'dan Türkistan'a kadar uzanan sahada kurduğu idarenin içinde yer alan Kefe aynı dönemde İtalyan kolonizasyonu ile tanıştı. Altın Orda'dan yerleşme izni almak suretiyle Kefe'ye gelen Cenevizliler (1266 yılı civarı) Altın Orda'nın zayıflamasından istifade ederek buraya hâkim oldular. İstanbul'dan Hazar ötesine uzanan büyük ticarî faaliyetin merkezi haline gelen ve merkez Cenova tarafından tayin edilen bir podesta tarafından yönetilen Kefe, Ceneviz hâkimiyetinden sonra Kırım yarımadasının en büyük şehri haline geldi. Yarımada'nın en büyük ticarî faaliyetinin en büyük kaynağı As-